ŞCOALA FILOLOGICĂ IEŞEANĂ

DE

IORGU IORDAN

Universitatea „C. I Parhon", Bucureşti

Comunicarea de faţă trebuie considerată, înainte de toate, drept un omagiu de recunoştinţă şi admiraţie pentru Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" din partea unui fost student şi profesor al ei. În acelaşi timp, dată fiind legătura firească dintre generaţii, indiferent dacă reprezentanţii lor au o formaţie identică sau măcar asemănătoare, aceste sentimente ale mele se adresează şi unor figuri fruntaşe ale culturii moldoveneşti, care, prin activitatea lor, nu numai au contribuit la dezvoltarea normală, progresivă a limbii noastre naţionale, ci au şi pregătit atmosfera pentru apariţia unei şcoli filologice, adică a unor oameni cu preocupări strict ştiinţifice în domeniul filologiei. Încă o precizare necesară, care este, de fapt, o concluzie implicită a celor deja spuse. Fiind vorba de un omagiu adus cu prilejul unei festivităţi, mă voi opri numai (sau aproape numai) asupra aspectelor pozitive ale muncii desfăşurate de către reprezentanţii şcolii filologice ieşene. Aceasta înseamnă că comunicarea mea va prezenta succint faptele mai importante, cunoscute, în general, chiar şi oamenilor din afara specialităţii noastre, precum şi unele aprecieri menite să scoată în evidenţă meritele personalităţilor de care mă voi ocupa.

Iaşii au jucat, de-a lungul secolului trecut, un rol covîrşitor în viaţa culturală a poporului nostru. Cu deosebire interesant pentru tema prezentei comunicări mi se pare faptul că exponenţii de seamă ai culturii ieşene (şi moldoveneşti în general) din secolul amintit, au lucrat, cu rezultate strălucite, tocmai în domeniul filologiei, înţelegînd, de astă dată, prin acest termen, şi literatura. Între conţinutul unei opere literare şi expresia ei, care este limba, există o legătură indisolubilă, ceea ce duce la un fel de influenţă reciprocă, în sensul că un conţinut valoros îmbracă, aş zice, prin forţa lucrurilor o haină lingvistică de aceeaşi valoare, după cum şi stăpînirea desăvîrşită a limbii poate determina o creştere calitativă a conţinutului, supus necontenit unei prelucrări artistice.

Generația de scriitori ieșeni din preajma anului revoluționar 1848 s-a găsit pusă în fața unor probleme care cereau o rezolvare simultană pe plan literar și pe plan lingvistic. Soluția era identică, în ce privește spiritul, adică direcția în care urma să se desfășoare activitatea lor: conținut național exprimat într-o formă corespunzătoare. Astfel au luat naștere opere literare cu subiecte din viața adevărată, actuală și trecută a poporului, scrise într-o limbă care îndeplinea și ea condițiile unei mari autenticități.

Problemele lingvistice au deșteptat interesul unora dintre reprezentanții culturii moldovenești de la 1840—1848 și sub aspectul teoretic. Este vorba de Alecu Russo și Vasile Alecsandri. Cel dintîi a fost un teoretician în sensul cel mai exigent al cuvîntului. Fără să fi avut o pregătire lingvistică propriu-zisă, Russo a dat dovadă, în întreaga sa activitate publicistică, de o înțelegere profundă și totodată justă, față de problemele limbii noastre naționale, așa cum se puneau ele atunci. Aceasta, grație unei serioase pregătiri filozofice și, mai ales, cunoașterii desăvîrșite a limbii populare. Alecsandri a fost prea puțin teoretician, deși unele chestiuni teoretice îl interesau de aproape; în schimb, el a izbutit, ca nimeni altul în vremea lui, să creeze, în operele sale literare, adevărate monumente de limbă romînească.

Amîndoi acești iluștri reprezentanți ai culturii noastre naționale au fost, aș zice, siliți să se preocupe de probleme lingvistice, din cauza curentelor nesănătoase, ivite unele încă de mai înainte, iar altele în vremea lor. Este vorba de diversele aspecte ale curentului latinist și de italienismul lui Eliade. Și Russo și Alecsandri și-au dat seama de primejdia pe care aceste curente o prezentau pentru unitatea noastră națională și de aceea au luat atitudine hotărîtă și curajoasă împotriva lor.

Multe dintre ideile exprimate de Russo în legătură cu aberațiile latiniste sînt valabile și astăzi. Iată cîteva, culese mai mult la întîmplare: „Să fim siguri că unde ne-a trebui un cuvînt, nevoia îl va iscodi, nu după sistema cutăruia sau cutăruia, dar după logica limbii, pe care nu o fac nici învățații, nici lexicoanele“. „Cred că cea mai înțeleaptă limbă este limba care ajută pe om a-și tălmăci gîndul într-un chip ca toți ascultătorii să-l poată înțelege“. „Dacă șefii nu vorbesc limba soldaților, dacă învățații și autorii nu scriu pentru popor, apoi de ce mai pierd vremea în vorbe și în scrieri neînțelese?“. „Prin pedantism și pedantism antiromîn înțelegem iarăși cercarea de a împărți neamul în două limbi, cînd, dimpotrivă, încercările ar trebui țintite la înrudirea limbii obștești“. „Cît de frumoase sînt sistemele și rodurile lor, sînt romîni nătîngi, convinși că o limbă, fie ea turcită, grecită, franțuzită și slavonită, cînd vorbește de neam și s-au născut cu el, cînd spune de trecutul, de patrie, și în fiecare cuvînt stă o tradiție istorică, o durere, o falǎ sau o simțire, e o limbă nepieritoare, și cu anevoie de a stîrpi“. „Naționalitatea nu stă nici în gramatică, nici în rădăcine, nici în terminațiile unei limbi, dar în limba uzuală“. „Poporul e un mare neolog, cînd îi face trebuință; el răstoarnă sistemele învățaților, cînd ele nu sînt întemeiate pe logică, și își formează o limbă curată, expresivă, armonioasă, căci îi place armonia“.

Alecsandri, în calitatea sa de scriitor propriu-zis, a atacat problemele lingvistice din punct de vedere mai ales artistic, satirizînd, cu vervă, iz-

vorîtă dintr-un foarte ascuţit spirit de observaţie, aspectele ridicule ale limbii create şi folosite de latinişti. Concepţia lui nu diferă prin nimic de a lui Russo. La fel ca acesta, Alecsandri vede în „teoriile" celor ce vroiau să schimbe limba un atentat împotriva unităţii naţionale a romînilor, care trebuia combătut cu dîrzenie şi prin toate mijloacele. Dintre acestea, el preferă pe cele literare, mai ales că latiniştii şi italieniştii păcătuiau tot aşa de grav şi contra bunului simţ, devenind astfel, fără a-şi da seama, obiect de derîdere. În cele mai multe comedii ale sale, Alecsandri pune personajele ridiculizate de el din cauza ideilor social-politice să vorbească aşa cum recomandau „reformatorii" lingvisticii, bineînţeles cu exagerările cerute de natura operelor literare comice. Această îmbinare a două aspecte aparent diferite dovedeşte din partea lui Alecsandri o adîncă înţelegere a problemelor timpului, a unităţii desăvîrşite dintre concepţia social-politică şi cea lingvistică a contemporanilor săi.

Preocupările lui Alecsandri în legătură cu limba continuă vreme îndelungată, şi nu numai în forma deja amintită. Crearea „Societăţii literare", devenită curînd „Academia Romînă", al cărei membru a fost încă de la început, a dat prilej acestui excelent cunoscător al vorbirii populare să participe la dezbaterile stîrnite de întocmirea *Dicţionarului limbii romîne*, combătînd, alături de Odobescu, pe latinişti, încă puternici sub raportul numeric, cu aceeaşi înverşunare şi cu acelaşi succes ca în comediile sale. Bineînţeles, armele satirei sînt şi de astă dată puse în slujba acestei cauze de înalt ordin naţional, care însemnează apărarea limbii poporului, cum dovedeşte, între altele, admirabilul *Dicţionar grotesc* [1]), scris cam în aceeaşi vreme cu *Prandiulu academicu* (1871) al lui Odobescu.

În contrast cu cosmopolitismul de conţinut al concepţiei sale în domeniul literaturii şi al artei în general, Titu Maiorescu se manifestă, în ce priveşte problema limbii, ca un continuator al tradiţiei create de «Dacia literară», adică de generaţia de la 1840—1848. Cît timp a apărut la Iaşi, revista «Convorbiri literare» a publicat cîteva articole ale conducătorului ei principal, consacrate unor chestiuni lingvistice foarte actuale în acel moment, precum *Despre scrierea limbii romîne* (1866), *Limba romînă în*

1) Nu mă pot împiedica de a reproduce un pasaj, după mine, deosebit de semnificativ pentru aprecierea atitudinii „populare" a lui Alecsandri faţă de limbă: „*-ţiune*, vară-primare cu păcătosul *ciune*, însă o rudă şireată, care au escamotat tronul vărului său. Această terminare s-au furişat pe nesimţite în convorbirea romînă şi au năvălit mai cu seamă în ziaristică şi în elocvenţa parlamentară. Ea dă graiului o intonare ţiuitoare, care produce în urechi o gîdilire nesuferită; prin urmare îi este cu neputinţă de a găsi calea inimii. În zadar un june *ţiunist* ar căta să înduioşeze pe îngerul adorării sale, zicîndu-i cu glas tremurător: Ah! doamnă, *apariţiunea* d-voastră mă aduce într-o *emoţiune*... mă pătrunde de o *senzaţiune*... mă pune într-o *confuşiune*... cît nu pot să vă fac o *declaraţiune* demnă de... etc., etc.... Camera deputaţilor şi Senatul răsun adeseori de ţiuituri şi mai accentuate. De pildă: Domnilor! *Chestiunea* a dat loc la multe *discuţiuni* şi la multe *interpelaţiuni* asupra *interpretaţiunii constituţiunii*. *Protestaţiunile* majorităţii au produs adîncă *sensaţiune* în sînul *reprezentaţiunii* naţionale şi ele au cauzat frecvente *întreruptiuni* în *discuţiunea propoziţiunii* ministeriale... etc., etc.". («Convorbiri literare» III, 1869—1870, p. 175—176).

Simţul pentru limbă, atît de dezvoltat, al lui Alecsandri l-a ajutat să prevadă evoluţia normală a formei acestui sufix, extrem de frecvent în limba noastră: lupta dintre forma lui „populară" şi cea „cultă" (adică pedantă, deci ridiculă) trebuia să se termine, în majoritatea cazurilor, cu triumful celei dintîi, cum probează situaţia derivatelor respective din limba romînă actuală.

jurnalele din Austria (1868), *În contra direcției de astăzi* (1868). Ideile susținute în aceste articole nu diferă prin nimic esențial de ale lui Russo și Alecsandri: autorul lor combate, cu argumente științifice și de bun simț, latinismul (sub aspectele lui teoretic și practic) și pumnismul, apoi unele manifestări stilistice maladive, produs și acesta, cel puțin indirect, al atmosferei create de exagerările extremiștilor din domeniul lingvisticii.

Trebuie considerat ca ieșean și Alexandru Cihac, autorul cunoscutului *Dictionnaire d'étymologie daco-roumaine*, 2 volume, Francfort s/M. 1870, 1879, fiu al doctorului Iacob Cihac, originar din Austria, dar stabilit de tînăr la Iași, unde viitorul filolog a trăit el însuși multă vreme și a învățat limba romînă. De astă dată avem a face cu un specialist propriu-zis în domeniul disciplinei noastre. În ce privește concepția lingvistică, putem spune că Cihac seamănă cu toți cei amintiți pînă aici, în sensul că el are față de limbă aceeași atitudine obiectivă, pornind de la ideea că limba trebuie numai studiată, nu și schimbată, de către oameni. Asemănarea merge și mai departe. Fără să se fi amestecat (așa presupun eu, deși nu sînt absolut sigur, din lipsă de informație) în polemicile cu latiniștii, Cihac se va fi lăsat totuși influențat de ele, mai ales că studiul științific al limbii noastre îi furniza argumente împotriva latinomaniei. Fapt este că el acordă o foarte mare importanță elementului slav, ceea ce implică luarea unei atitudini și poate da (multora dintre contemporani chiar le-a dat) impresia unei minimalizări a elementului latinesc din vocabularul limbii romîne. Așa cred că se explică, cel puțin în bună măsură, punerea față în față, pe procentaje, a cuvintelor după originea lor cu rezultatul, impresionant și totodată curios, că cele latinești reprezintă de-abia 20%. Se cunosc răspunsul lui Hasdeu, direct și documentat, precum și aprecierile, făcute în același sens, ale diverșilor lingviști, care s-au ocupat de elementele alcătuitoare ale lexicului limbii noastre. De aceea mi se pare inutil a mă opri asupra lor. Țin numai să afirm că întocmirea celui dintîi dicționar etimologic științific (sau mai științific) al limbii romîne de către un savant care a trăit și, desigur, s-a format, cel puțin în largă măsură, la Iași nu este întîmplătoare, mai ales dacă luăm în considerație valorificarea, fie și oarecum exagerată, a materialului lexical nelatinesc: atitudinea contra latinismului a constituit, decenii de-a rîndul, o caracterizare exclusivă a spiritului critic moldovenesc (ca să folosesc formula lui Ibrăileanu), adică a centrului culturii moldovenești, care au fost Iașii.

Alt lingvist ieșean de origine străină, dar foarte atașat de limba noastră, pe care a studiat-o, cu dragoste și competență, vreme de peste o jumătate de secol, a fost H. Tiktin. Extrem de semnificativ pentru atmosfera spirituală a timpului mi se pare faptul că cea dintîi gramatică romînească[2]) științifică și cel dintîi dicționar istoric al limbii romîne[3]), așadar operele de bază ale lingvisticii naționale, care au constituit preocuparea de căpetenie (aș zice, chiar unică) a Academiei Romîne, sînt rodul muncii unui singur specialist, avînd drept limbă maternă alta decît romîna. Acestea sînt cele mai cunoscute lucrări ale lui Tiktin, dată fiind natura lor, care le face accesibile unui public mai larg, dar nu singurele.

2) *Gramatica romînă: I. Etimologia, II. Sintaxa*, Iași, 1891.
3) *Rumänisch-deutsches Wörterbuch*, București, 1895—1925.

Dintre celelalte, ţin să amintesc una foarte valoroasă, deşi puţin pusă la contribuţie de către specialiştii noştri, anume *Studien zur rumänischen Philologie. Erster Theil*, Leipzig 1884, unde sînt tratate, pe baza unui bogat material, cîteva probleme de fonetică istorică a limbii romîne cu o înţelegere profundă şi o interpretare convingătoare a faptelor cercetate.

Ultimul dintre predecesorii întemeietorului şcolii filologice ieşene este Alexandru Lambrior, primul lingvist romîn care s-a bucurat din timp de o pregătire ştiinţifică serioasă, ca elev al romaniştilor francezi, în frunte cu Gaston Paris. Din cauza morţii sale premature, precum şi a organizării învăţămîntului superior din ţara noastră, care avea, de pildă, catedre de filologie romanică [4]), de lingvistică generală etc., dar nu şi una de limbă romînă, Lambrior n-a putut da tot ce era el în stare să dea pentru lingvistica romînească, dacă ţinem seamă de capacitatea şi pregătirea lui într-adevăr excepţionale pentru condiţiile de atunci. El este inauguratorul pe baze strict ştiinţifice al studiilor de istorie a limbii romîne şi al celor de dialectologie romînească. Afară de metoda riguroasă pe care o aplică în cercetările sale, trebuie relevat mai cu seamă faptul că ia în consideraţie, ori de cîte ori i se pare necesar, situaţii similare din alte idiomuri romanice. Aceasta înseamnă că Lambrior prezintă evoluţia limbii romîne în cadrul istoriei celorlalte continuatoare ale latinei, spre deosebire de alţi lingvişti, de pildă, Hasdeu, care o izolau de restul Romaniei, înglobînd-o în rîndurile limbilor balcanice.

Ar mai fi de amintit atitudinea lui Lambrior în ce priveşte ortografia, problemă serioasă în vremea lui, cînd, sub influenţa încă puternică a latinismului defunct, concepţia etimologistă stăpînea, într-o măsură mai mare ori mai mică, toate spiritele. Tiktin, unul dintre campionii scrierii fonetice, se declară el însuşi continuator al „amicului" său Lambrior. De altfel trebuie amintit faptul, important pentru cunoaşterea atmosferei spirituale a epocii, că fonetismul ortografic a avut apărători frecvenţi nu numai printre specialiştii, ci şi printre oamenii de cultură ieşeni, iarăşi spre deosebire de contemporanii lor din celelalte părţi ale ţării (ca să nu mai vorbesc de ţinuturile de peste munţi), care erau adepţi ai etimologismului, camuflat adesea sub aparenţe „fonetiste".

Ţinînd seamă de meritele mari ale lui Lambrior în istoria filologiei romîneşti, precum şi de activitatea lui, limitată în timp, ca „profesor liber" la Universitatea din Iaşi, unde a ţinut o serie de lecţii pentru auditori benevoli (printre ei A. Philippide însuşi), putem spune, fără să ştirbim cu nimic dreptul acestuia din urmă de adevărat creator al şcolii filologice ieşene, că Lambrior a contribuit, într-o anumită măsură, la întemeierea acestei şcoli.

Alexandru Philippide s-a bucurat, în timpul pregătirii sale ştiinţifice, precum şi după aceea, de condiţii favorabile, care i-au permis să creeze ceea ce se numeşte în mod obişnuit o şcoală, să formeze, adică, un număr de elevi în sens strict, susţinători şi continuatori ai activităţii lui în domeniul filologiei romîneşti. Printre aceste condiţii, cea mai importantă, din punct de vedere practic, a fost înfiinţarea, pentru el, la 1 octombrie

4) La Iaşi, catedra respectivă corespundea actualei catedre de Literatură universală (cu predominarea literaturilor romanice).

1893 la Universitatea din Iași, a unei catedre pe care a ocupat-o pînă la sfîrșitul vieții (1933) cu puține și neînsemnate întreruperi cauzate de boală. Aceasta înseamnă că au trecut prin mîinile lui de profesor 40 de generații de studenți, bine pregătiți, capabili cei mai mulți să ducă învățătura, căpătată de la dînsul, în liceele unde aveau să predea limba și literatura romînă, iar alții, destul de numeroși, pasionați pentru munca științifică și ajutați de împrejurări prielnice, să dezvolte această învățătură prin forțele lor proprii, contribuind astfel la progresul disciplinei noastre și la renumele școlii ieșene, implicit și al îndrumătorului lor.

Formația lui Philippide a fost aceea a unui filolog în sensul pe care îl avea acest termen în secolul al XIX-lea. Iată cum definește el însuși filologia (la fel cu marea majoritate a contemporanilor și a predecesorilor săi de pretutindeni): „Acea parte a Istoriei care are ca obiect de expunere viața omenească în toate manifestările sale“. (*Introducere în istoria limbii și literaturii romîne*, Iași 1888, p. 7). Așadar, studiul limbii, al literaturii și al tuturor manifestărilor de ordin intelectual din viața unui popor. Philippide a fost toată viața un filolog în acest sens. Îi era familiară orice ramură a științei filologice. Cunoștea foarte bine limbile și literaturile clasice, pe care ar fi putut să le predea cu competența unui adevărat latinist și elenist. De asemenea îi era familiară filologia romanică, socotită nu numai ca mijloc, de primul ordin, pentru adîncirea studiilor asupra limbii romîne, ci și oarecum ca scop în sine, ca disciplină de sine stătătoare. Nu-i erau de loc străine nici domeniile legate, direct sau indirect, de filologia romînească, de pildă slavistica și balcanologia, pentru a nu mai aminti disciplinele ajutătoare, cum sînt istoria, arheologia, etnografia etc.

În acest înțeles, filologul este, înainte de toate, un erudit. Philippide a posedat o erudiție enormă și extrem de variată, pe care n-o etala, dar o făcea simțită, pentru cititorii avizați, în lucrările sale, chiar și (uneori mai ales) în cele mărunte. Altă calitate a filologului autentic este acribia, grija pentru exactitatea și precizia informației, atenția de o potrivă de mare acordată ansamblului, ca și detaliilor oricărei lucrări științifice, indiferent de natura și de dimensiunile ei. Și această însușire ne întîmpină la tot pasul în cărțile și studiile lui Philippide. Acribia implică muncă migăloasă, meditare prelungită, spirit critic ascuțit, pentru a selecta, din noianul de fapte culese în vederea rezolvării unei probleme, pe cele esențiale, menite să aducă în mintea cititorului convingerea despre justețea soluției propuse.

Creatorul școlii filologice ieșene s-a format în vremea cînd lingvistica europeană era dominată de concepția neogramaticilor. Aceasta înseamnă că a fost el însuși un neogramatic, adică, în primul rînd, un partizan al legilor fonetice. Aspectul sonor al faptelor de limbă l-a preocupat nu numai în legătură cu regularitatea modificărilor suferite de sunete de-a lungul timpului, ci și pentru cunoașterea modului cum funcționează organele articulatorii. Acest interes, care nu l-a părăsit nici o clipă, pentru fonetica descriptivă (sau fiziologia sunetelor, cum îi spunea el, la fel cu foarte mulți specialiști de pe la sfîrșitul secolului trecut), se datorește, cu siguranță, faptului (sau și faptului) că la Universitatea din Halle a.S., unde și-a desăvîrșit studiile (între 1888 și 1890), a fost elevul marelui fone

tician german Eduard Sievers. Unul dintre cele patru cursuri pe care le ținea Philippide în mod regulat de-a lungul fiecărui trieniu academic era consacrat foneticii și constituia, aș putea spune, piatra de încercare a pregătirii studenților (deși dura un singur semestru).

Neogramaticii sau, cel puțin, unii dintre ei au abordat și alte probleme de ordin general. În fruntea lor stă Hermann P a u l, considerat, cu drept cuvînt, teoreticianul prin excelență al acestei școli lingvistice, grație, în special, cunoscutei sale cărți *Prinzipien der Sprachgeschichte* (prima ediție, Halle a.S., 1880). Philippide, care avea nu numai o bună pregătire filozofică, ci și o minte aptă de a înțelege chestiunile teoretice ale disciplinei noastre, s-a simțit puternic atras de această operă a lui H. Paul și, în 1894, publică, la Iași, o adaptare, foarte originală, a ei la fapte lingvistice romînești, sub titlul *Principii de istoria limbii*, destinată a servi ca introducere generală la un tratat de *Istorie a limbii romîne* (de aici, precizarea „volumul întîi“)[5]). Această lucrare a fost primită mai mult decît favorabil (chiar în ce privește rezolvarea originală a unor chestiuni teoretice) de către reprezentanți cu autoritate în domeniul lingvisticii (W. Meyer-Lübke, Hermann Suchier, Theodor Gartner ș.a.)[6]).

Și ca profesor, Philippide acorda o mare atenție problemelor de lingvistică generală. Cartea amintită chiar acum o prezenta, în linii mari, la curs (un semestru întreg), transformîndu-i astfel conținutul în materie de examen. Mai tîrziu, a înlocuit-o printr-o *Introducere în știința limbii*, mult simplificată față de *Principii*, mai ales cu privire la faptele discutate, și de aceea ușor accesibilă studenților, dintre care unii, după ce ajungeau profesori în învățămîntul mediu, o foloseau la predarea gramaticii, cînd discutau chestiuni generale[7]). Așa se explică de ce absolvenții Facultății de Litere din Iași se prezentau la examenul de capacitate pentru ocuparea catedrelor de Limba romînă de la licee foarte bine pregătiți, distingîndu-se atît prin bogăția cunoștințelor, cît și prin interpretarea teoretică a faptelor.

Preocupările lui Philippide în legătură cu problemele de lingvistică generală apar în cele mai multe dintre lucrările lui. Trebuie citată, înainte de toate, *Originea romînilor* II, unde, sub forma unor ex-cursuri foarte dezvoltate, se analizează părerile diverșilor lingviști sau filozofi (K. Vossler, W. Meyer-Lübke, F. de Saussure, A. Meillet, W. Wundt etc.) cu privire la cauzele schimbărilor lingvistice. Discuția este extrem de interesantă, atît prin critica, foarte ascuțită, pe care o face teoriilor emise de autorii amintiți, cît și, mai ales, prin unele afirmații care îl apropie pe Philippide de concepția noastră actuală. De pildă: „. . .instrumentele pe care organele vorbirii le fac nu pot fi niciodată aceleași, mai întîi pentru că organele vorbirii înseși nu sînt aceleași de la un moment la altul (t o a t e

---

5) *Originea romînilor*, apărută 30 de ani mai tîrziu, este, de fapt realizarea, într-o formă, probabil diferită întru cîtva față de cea plănuită inițial, a acestui tratat.

6) Numai un savant romîn a crezut că trebuie să se. . . răfuiască pe această temă, cu Philippide, care nu-l socotise pregătit să ocupe o catedră universitară la vîrsta de 24 ani.

7 Acest curs, precum și cel de *Fiziologia sunetelor* erau obligatorii pentru toți studenții de la secțiile filologice.

lucrurile sînt într-o schimbare veșnică[8]) și apoi pentru că, din aceeași pricină a veșniciei schimbări, nici instrumentele făcute de organele vorbirii nu pot fi aceleași de la un moment la altul". (*Op. cit.*, p. 281—282). „Și tocmai aceasta-i cauza pentru care sunetul se schimbă, că anume articulația lui, instrumentul cu care el se produce, se schimbă în aceeași direcție[9]), pînă ce devine un instrument nou, care produce un sunet cu alt timbru decît timbrul sunetului de mai înainte, ori în tot cazul un instrument care funcționează altfel decît funcționase pînă acum din punct de vedere al duratei vibrațiilor, al amplitudinii lor, al numărului lor în unitatea de timp, așa că sunetul are altă durată, alt accent expirator, alt accent muzical decît avusese sunetul de mai înainte". (*Ibidem*, p. 282).

Analiza lucrărilor altora Philippide o făcea cu aceeași acribie filologică de care dădea dovadă în elaborarea propriilor sale lucrări. În plus, intervenea spiritul polemic, cînd numai ironic, cînd sever și chiar violent, după caz, ceea ce contribuia la convingerea cititorului despre justețea punctului său de vedere. Aceste calități, cu efecte stilistice remarcabile, se întîlnesc mai ales în polemicile propriu-zise, destul de numeroase (printre ele, unele, celebre, cu Hasdeu), apoi în cele aproape 200 de pagini de la sfîrșitul volumului I din *Originea romînilor*, unde trece în revistă părerile tuturor predecesorilor în problema de bază a acestei opere. O anumită tendință polemică se constată la mulți dintre elevii lui Philippide, întreținută, cred, nu numai prin exemplul maestrului lor, ci și prin acela al intelectualității ieșene de pe vremuri, foarte viu ilustrat în «Viața romînească» de către G. Ibrăileanu.

Opera cea mai importantă a lui Philippide și, de sigur, a întregii școli filologice create de dînsul este *Originea romînilor*. Aici se văd, îmbinate în chip armonios, toate calitățile de care am amintit mai înainte în legătură cu alte lucrări ale lui : erudiție largă și temeinică (să se compare informațiile, extrem de bogate și de variate, scoase dintr-o serie nesfîrșită de izvoare), acribie desăvîrșită, analiză critică a știrilor și părerilor legate direct de tema tratată, argumentare logică a punctului de vedere propriu cu privire la diversele aspecte ale problemelor puse. Formația de filolog a lui Philippide, în sensul arătat mai sus (p. 6) al acestei noțiuni, se vădește mai cu seamă în această operă cu adevărat monumentală în toate privințele. Ea dă la iveală și altă calitate, la fel de prețioasă, poate mai prețioasă decît toate, fiindcă era, pe atunci, destul de rară și, mai ales, fiindcă e veșnică : dragostea sinceră și profundă pentru „eroul" cercetării sale științifice, care este poporul romîn, împreună cu limba lui. De aceea cred că *Originea romînilor* trebuie considerată ca o capodoperă a literaturii noastre filologice nu numai prin rezultatele obținute, fie și supuse, cum nu-i posibil altfel, unei revizuiri, ci și, înainte de toate, prin caracterul ei național în cel mai curat înțeles al cuvîntului.

De la primul profesor universitar de filologie romînă din țară, cele 40 de generații de studenți au primit nu numai cunoștințe bogate, exacte și precise în domeniul istoriei limbii romîne, prezentată în cadrul larg al

8) Subliniat de mine.
9) Subliniat de mine.

lingvisticii romanice, al celei generale și al slavisticii (ca să amintesc pe cele mai importante dintre disciplinele ajutătoare), lucru foarte important din punct de vedere al purei specialități, ci și un îndemn continuu, nu prin vorbe, ci prin fapte, de respect nemărginit pentru muncă, pentru adevăr, pentru știință. A fost, fără îndoială, cel mai conștiincios și mai muncitor dintre toți profesorii pe care i-am cunoscut în decursul carierei mele didactice de o jumătate de secol.

Dintre elevii lui Philippide care, prin activitatea lor științifică, au contribuit în grade diferite la consolidarea școlii filologice ieșene, amintesc, în ordine aproximativ cronologică, pe următorii: V. Bogrea, C. Gălușcă, I. N. Popovici, G. Pascu, M. Costăchescu, Iorgu Iordan, T. Hotnog, D. Gafițanu, Gr. Scorpan, I. Șiadbei, G. Ivănescu. Primul, ajuns profesor de latină la Universitatea din Cluj, a lucrat, din punct de vedere științific, aproape exclusiv în domeniul filologiei și lingvisticii romînești, remarcîndu-se prin bogăția extraordinară a documentării și printr-o mare ingeniozitate în interpretarea faptelor. Ceilalți doi imediat următori au publicat, între altele, ediții de texte vechi romînești (Gălușcă o psaltire, Popovici, Cronica lui Ureche). G. Pascu a funcționat ani de-a rîndul ca profesor de Literatura romînă veche și dialectologie (catedră hibridă ca conținut) la Universitatea din Iași și, în ciuda hărniciei de care a dat dovadă tot timpul, n-a izbutit să lase literaturii noastre de specialitate decît colecții, e adevărat bogate, de material, explicat, de obicei, mecanic, fără vederi teoretice mai largi sau de ansamblu și fără o metodă cît de cît riguroasă. La aceste lipsuri de ordin strict științific s-au adăugat altele, de natură politică și etică, foarte grave, care au putut știrbi, într-o anumită măsură, dar numai în ochii răuvoitorilor, prestigiul școlii ieșene, mai ales că acest nefericit exemplar uman vorbea mereu în numele ei, ba se prezenta chiar ca șef al ei încă din vremea cînd mai trăia Philippide. M. Costăchescu s-a făcut cunoscut, în deosebi, prin publicarea, foarte îngrijită sub aspectul filologic, a unui mare număr de documente moldovenești din epoca anterioară domniei lui Ștefan cel Mare. Gr. Scorpan a știut să îmbine, cu rezultate interesante, filologia, în sens strict, și lingvistica, făcînd să intervină adesea în studiile sale și punctul de vedere stilistic. Despre ceilalți elevi ai lui Philippide, care sînt încă în viață și continuă să lucreze, nu mi se pare nici potrivit, nici necesar să vorbesc. Activitatea lor este cunoscută și celor mai tineri dintre dv., încît aprecierile mele, prin forța împrejurărilor, foarte sumare și, poate, întrucîtva subiective, nu v-ar putea ajuta la o înțelegere mai justă a contribuției lor la dezvoltarea studiilor de filologie și lingvistică romînească.

Și totuși se impune să fac o excepție, cu atît mai supărătoare, cu cît este vorba despre mine însumi. Am fost succesorul lui Philippide la catedra de Limba romînă (și dialectele ei, cum se chema pe vremea aceea), așadar continuatorul direct al lui, adică al școlii create de el. Deși ceea ce am spus ceva mai înainte despre elevii lui încă în viață este valabil și pentru cel ce vă vorbește, trebuie să mă opresc puțin asupra unei deosebiri, cea mai importantă, dintre mine și fostul meu profesor. În munca didactică și științifică a lui Philippide locul principal îl ocupau aspectele mai mult ori mai puțin vechi ale limbii noastre, predomina, deci, punctul de vedere strict istoric, pe cînd la mine greutatea cade pe limba contem-

porană, ceea ce implică folosirea metodei descriptive. Această deosebire, cu implicațiile ei inevitabile, a fost interpretată, cu intenții răuvoitoare, ca o „abatere" a mea de la linia școlii ieșene. Atașamentul față de o școală nu înseamnează respectarea rigidă a unor anumite norme, mai mult ori mai puțin formale, sau a preocupărilor întemeietorului ei, ci continuarea, în același spirit, a muncii științifice și, în măsura posibilului, a unui progres, prin introducerea unor elemente noi în concepție și în metodă. Sub acest raport mă consider (și m-am considerat totdeauna) un elev autentic al marelui învățat care a fost Alexandru Philippide: onest în folosirea mijloacelor pentru descoperirea adevărului, obiectiv în aprecierea faptelor și a oamenilor, conștient că prin ostenelile mele aduc un serviciu patriei.

Școala filologică ieșeană trăiește, nu numai în sensul că limba noastră națională continuă a fi studiată la Iași în cadrul catedrei de Limba romînă și al secției de lingvistică de la Institutul de istorie și filologie al Academiei R.P.R., ambele conduse de G. Istrate, elev indirect al lui Philippide, ci și prin spiritul în care se muncește. Realizările de pînă acum ale membrilor acestor două colective sînt vrednice de laudă și îndreptățesc cele mai optimiste așteptări în anii care urmează, datorită și pasiunii lor științifice și sprijinului nelimitat pe care îl primesc, la fel cu toți oamenii muncii, de la regimul nostru democrat-popular.

ЯССКАЯ ФИЛОЛОГИЧЕСКАЯ ШКОЛА

Краткое содержание

Филологическая деятельность в древней столице Молдовы началась довольно рано, во всяком случае до основания Ясского университета. Нельзя говорить пока о собственно научных исследованиях, так как для этого не было ещё благоприятных условий. Однако у Алеку Руссо, писателя и очеркиста, встречаются правильные теоретические идеи: он боролся против преувеличений латинистов, ссылаясь всегда на тот факт, что язык является творением народа и истории и, следовательно, не может быть изменён отдельными лицами. Василе Александри, замечательный знаток народного языка и сатирический писатель, в ряде своих комедий помог Алеку Руссо тем, что в них он создал комические персонажи, речь которых напоминает латинизм эпохи.

Научная филологическая деятельность в Яссах начинается с Б. П. Хаждеу и, особенно с Александра Ламбриора, Х. Тиктина и Александра Филиппиде. Последний способствовал больше всего основанию „школы" в Яссах, так как он преподавал в Ясском университете в течение 40 лет. Его ученики и ученики его учеников продолжали традицию во всё более благоприятных условиях с точки зрения материальной и моральной помощи, предоставленной государством. В настоящее время эта помощь неограничена, так как народно-демокраический строй поощрает всю научную и культурную деятельность, тезависимо от области ее проявления.

н

L'ÉCOLE PHILOLOGIQUE DE JASSY

Résumé

L'activité philologique dans l'ancienne capitale de la Moldavie a commencé assez tôt, en tous cas avant l'existence de l'Université. Il ne s'agit encore pas d'études strictement scientifiques, parce que les conditions n'en étaient pas favorables. Cependant le point de vue théorique était très juste chez A. Russo, écrivain et essayste, qui a combattu avec une rare verve les exagerations des „latinistes", en invoquant toujours le fait que la langue est une création du peuple et de l'histoire et, par conséquent, elle ne peut pas être modifiée par la volonté des individus. Russo a été aidé dans sa lutte par Vasile Alecsandri, admirable connaisseur de la langue populaire et écrivain satirique de premier ordre, dans une série de comédies, où apparaissent des personnages ridicules, dont la manière de parler rappelle le latinisme de l'époque.

C'est avec B. P. Hasdeu et surtout avec Alexandru Lambrior, H. Tiktin et Alexandru Philippide que commence l'activité philologique scientifique à Jassy. Le dernier a contribué dans le plus haut degré à la création d'une „école", grâce au fait qu'il a été professeur à l'Université pendant 40 ans. Ses élèves et les élèves de ceux-ci en ont continué la tradition dans des conditions de plus en plus favorables du point de vue de l'aide matériel et moral accordé par l'État. A présent cette aide ne connaît pas de restrictions, car notre régime de démocratie populaire encourage toute activité scientifique et culturelle, indifféremment du domaine ou elle s'exerce.